

Woelige tijden

Het afgelopen schooljaar heeft het onderwijs continu in de belangstelling gegaan. Media, politici, beleidsmakers – allemaal hebben ze hun licht laten schijnen over de staat van het Nederlandse onderwijs.

Het begon allemaal met het rapport van de commissie-Rinnooy Kan. In de komende jaren vertrekt drie kwart van het lerarenkorps in het voortgezet onderwijs. Ook in andere sectoren dreigen grote tekorten. In zijn rapport *LeerKracht* adviseerde Rinnooy Kan dan ook om het beroep aantrekkelijker te maken. De beloning moest omhoog en afhankelijk worden van de opleiding. Zo zou het weer lonen om als academicus in het onderwijs te gaan werken.

Vervolgens kwam Jeroen Dijsselbloem met zijn vernietigende parlementaire onderzoek. Conclusie: de overheid heeft haar kerntaak – het zeker stellen van deugdelijk onderwijs – ernstig verwaarloosd. Het moet voor buitenstaanders een vreemde gewaarwording zijn geweest toen bleek dat deze conclusie door docenten volledig onderschreven werd. In welke andere sector zouden werknemers opgetogen zijn over een rapport dat de kwaliteit van hun werk zo in twijfel trekt? Een beter voorbeeld van de kloof tussen de werkvloer en beleidsmakers bestaat er niet.

Ten slotte bereikte minister Plasterk een akkoord met de vakbonden over betere arbeidsvoorwaarden in het onderwijs. Leraren kunnen makkelijker in een hogere functieschaal komen – tenminste, als ze geduld hebben tot 2020, want pas dan zal het volledige budget beschikbaar zijn.

Zo op het oog is er dus heel wat gebeurd in onderwijsland. Er is veel gepraat, veel gediscussieerd, veel gedebatteerd. De politiek is doordrongen van de noodzaak tot verandering; fouten uit het verleden mogen nooit meer gemaakt worden. Dus?

Dus niets. Concreet is er nog helemaal niks veranderd, alle goede bedoelingen ten spijt. Minister Plasterk belijdt in woord en gedachte dat hij lessen trekt uit het rapport van de commissie-Dijsselbloem, maar daden blijven achterwege. In een interview met *de Volkskrant* antwoordt hij op de vraag of hij 'Dijsselbloem' al heeft toegepast: 'Met het rapport in de hand heb ik voorkomen dat kennis van homo-emancipatie, milieu en mediawijsheid in de kerndoelen wordt vastgelegd.' Deze intens onnozele opmerking doet vermoeden dat de minister

nou niet precies begrepen heeft waar het Dijsselbloem om te doen was. Het is lovenswaardig dat Plasterk deze overbodige fluf niet in de kerndoelen wil opnemen, maar wanneer gaat hij de uitwassen van het nieuwe leren aanpakken? Hoe wil hij het competenteleren dat het mbo en hbo uitholt, aanpakken? Kortom, hoe wil hij de onderwijskwaliteit weer gaan opwaarderen? Niemand die het weet.

Maar misschien hoeven we ook niet te wachten op de politiek die met oplossingen komt. Op een gegeven moment grijpt de markt zelf in. Zo neemt het aantal ouders dat hun kinderen naar een particuliere school stuurt, steeds meer toe. Kleine klassen, veel persoonlijke aandacht, nadruk op kennis. De instituten die vroeger alleen het eindexamenjaar aanboden, zijn uitgegroeid tot volledige scholen. Het is overigens wel een schitterende ironie dat het rücksichtslose gelijkheidsbeleid van de PvdA heeft geleid tot een kwaliteitsdaling, hetgeen op zijn beurt juist de ultieme klassenmaatschappij in de kaart speelt – alleen de welgestelden kunnen particulier onderwijs betalen.

Nog een voorbeeld. De voorzitter van het college van bestuur van Hogeschool InHolland, Geert Dales, heeft besloten om het onderwijs drastisch te intensiveren. Onder de kreet 'De studenten willen les, de studenten krijgen les' verhoogt hij het aantal contacturen voor eerstejaars naar 20 per week. InHolland, de eerste hogeschool die zich volledig overleverde aan het competentiegericht leren, verloor de afgelopen vier jaar 25 procent van de instroom aan nieuwe studenten. Zowel personeel als studenten klaagden steen en been, en de scores van InHolland in de *Keuzegids Hoger Onderwijs* waren beroerd. Met meer contacturen en een betere begeleiding wil Dales definitief een einde maken aan de neergang van InHolland. En zo keerde de wal het schip.

Als de politiek haar taak verzaakt, dan neemt op een gegeven moment de markt het over. Marktwerking is prima, maar het onderwijs is een overheidstaak. Centrale sturing is noodzakelijk om uitwassen tegen te gaan. Minister Plasterk, wanneer neemt u het stuur weer eens ter hand? ■

Johan Graus
Hoofdredacteur

Foto: Johan Graus

OVER DE DREMPELS MET TAAL EN REKENEN

‘Ons rapport is soms een beetje een educated guess’

In maart 2008 verscheen de eindrapportage *Over de drempels met taal en rekenen* van de expertgroep Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen: het belangrijkste rapport voor het schoolvak Nederlands van de afgelopen vijftien jaar. Dit rapport geeft aan wat leerlingen in het Nederlandse onderwijs, van basisschool tot aan hogeschool, moeten kennen en kunnen aan taal en rekenen. Twan Robben sprak over de achtergronden van het rapport met prof. dr. Gert Rijlaarsdam en prof. dr. Huub van den Bergh, voorzitter en covoorzitter van de *Werkgroep Taal* binnen de expertgroep.

Twan Robben

Omdat de diagnostische toetsen voor rekenen en taal voor instromende pabostudenten zo sterk qua resultaat bleken tegen te vallen en er in de samenleving veel signalen van ontevredenheid klonken over het niveau van het onderwijs, stelde de minister van Onderwijs vorig jaar een expertgroep *Doorlopende leerlijnen Taal en Rekenen* in. De opdracht aan deze expertgroep was om

een inhoudelijk advies uit te brengen over wat leerlingen in de verschillende stadia in hun onderwijsloopbaan van primair tot hoger onderwijs moeten kennen en kunnen.

In maart verscheen het rapport van deze expertgroep, onder de titel *Over de drempels met taal en rekenen*. Gert Rijlaarsdam en Huub van den Bergh maakten deel uit van de expertgroep en waren voorzitter en covoorzitter van de *Werkgroep Taal*, die de expertgroep ondersteunde en een eigen deelrapport uitbracht, *Over de drempels*

‘De onderwijsinspectie vindt nu ineens het “niet blijven zitten” van leerlingen belangrijk. Zou góéd onderwijs zich nou werkelijk kenmerken door niet blijven zitten?’

met taal. In mei kwam de beleidsreactie van de minister waarin deze aangaf de door de commissie onderscheiden niveaus in taal en rekenen in het onderwijs te willen implementeren.

Van tevoren werd verwacht dat de expertgroep zich ook zou uitspreken over wat er in het onderwijs zelf moest verbeteren aan de lessen rekenen en taal. Dat deed de commissie echter niet. Huub van den Bergh: ‘We hebben als commissie en werkgroep een buitengewoon enge taakopvatting gehad. We wilden alleen maar beschrijven wat leerlingen op een bepaald moment kunnen. Dat was ingewikkeld genoeg. De werkgroep was breed samengesteld en het gevaar is dat een project dan alle kanten op kan gaan. Dat is nu niet gebeurd. Er zaten echt mensen in die wat wilden. En die het erover eens waren dat dingen een empirische fundering moesten hebben.’

Gert Rijlaarsdam: ‘We hebben binnen de commissie wel wat moeten overwinnen om ons te richten op wat er bekend is over wat kinderen op een bepaalde leeftijd kunnen. In de grote commissie was de stemming toch een beetje: alles moet beter. In de *Werkgroep Taal* hadden we echter vastgesteld dat we ons zo veel als mogelijk zouden baseren op wat kinderen kunnen, en niet op wat we willen wat kinderen kunnen. Gelukkig koos de *Werkgroep Rekenen* dezelfde uitgangspunten, en daarmee ging de “grote” commissie ten slotte mee.’

Slecht?

De belangrijkste conclusie van de expertgroep in haar rapport was misschien wel dat er een dalende trend te zien is in de taalvaardigheid van Nederlandse scholieren. Maar gaat die conclusie niet wat ver? In het rapport staan maar weinig duidelijke bewijzen voor die stelling. Nederland is in de ranglijsten van internationaal onderzoeksbureau PISA enige plaatsen gezakt wat lezen betreft, maar handhaaft zich in de top tien. Gert Rijlaarsdam plaatst direct een belangrijke kanttekening: ‘Je moet hier een onderscheid maken tussen wat de

Huub van den Bergh. Foto: Johan Graus

commissie opschreef in het algemene rapport, en het werkstuk van de *Werkgroep Taal*. In het rapport van de *Werkgroep Taal* zul je geen zin aantreffen die duidt op achteruitgang van taalvaardigheid.’

Huub van den Bergh laat duidelijker zijn aarzelingen blijken. ‘Ik kan makkelijk een pleidooi houden dat de taalvaardigheid helemaal niet slechter is geworden. Je zou bijvoorbeeld de eindexamens van tien jaar geleden kunnen geven aan de kinderen van nu. Kinderen van tegenwoordig doen het dan waarschijnlijk helemaal niet slechter dan kinderen van tien jaar geleden. Het is zo makkelijk om te zeggen dat de taalvaardigheid minder is. Vroeger ging 30% van de leerlingen naar havo/vwo. Nu is dat meer dan 50%. Dit zou moeten betekenen dat de kinderen van nu een stuk slimmer zijn dan die van vroeger. Of: het onderwijs moet veel beter geworden zijn. Daar geloof ik niet in.’

Maar is er volgens Van den Bergh dan geen werkelijke achteruitgang? ‘Zo ver kun je ook niet weer niet gaan. De stelling dat er een achteruitgang is ingetreden, is wel degelijk te verdedigen, maar die achteruitgang heeft waarschijnlijk niets te maken met de kwaliteit van het onderwijs. Andere factoren spelen een belangrijkere rol. Denk bijvoorbeeld ook aan het feit dat de onderwijsinspectie nu ineens het “niet blijven zitten” van leerlingen belangrijk vindt. Zou góéd onderwijs zich nou werkelijk kenmerken door niet blijven zitten? In de gezinnen van Gert Rijlaarsdam en van mij is iedereen wel een keer blijven zitten. Nu zijn het uitzonderingen die blijven zitten.’

Gert Rijlaarsdam. Foto: Hetty Rijlaarsdam

Onderhoud

Een andere belangrijke conclusie van de *Werkgroep Taal* is dat er in het vak Nederlands te weinig gebeurt aan het onderhouden van kennis en vaardigheden. Gert Rijlaarsdam: ‘We doen inderdaad te weinig aan onderhoud. Vaardighedenonderwijs vereist onderhoud aan die vaardigheden. We zijn te zeer meegegaan in het onderwijskundige denken van afsluitende toetsen en proeven: heb je een voldoende voor x, dan beheers je het, en hoeft er geen onderwijstijd of leertijd meer aan besteed te worden. Fout!’

Huub van den Bergh: ‘Het gaat heel erg mis bij de leerlijn “spelling”. De opbouw daarvan is belabberd. Kinderen komen van het vmbo; daar krijgen ze nauwelijks spellingsonderwijs. Vervolgens gaan ze naar het mbo, daar krijgen ze ook geen spellingsonderwijs meer. En daarna gaan ze naar het hbo. Op dat moment hebben ze acht jaar lang nauwelijks spellingsonderwijs gehad,

‘Dat er doodlopende leerlijnen zijn, vond ik een eyeopener’

maar daar worden ze op die gebrekkige kennis dus afge-rekend. Dat vind ik eerlijk gezegd schandalig. En wat ik helemaal schandalig vind, is dat een pabo dan zegt: “We gaan iedereen eerst toetsen!”. Hoe kan dat nu? Je wilt toch het eigen onderwijs evalueren? Dat is nu echt het

paard achter de wagen spannen.’

Van den Bergh kent heel wat doorlopende leerlijnen in het onderwijs die ergens halverwege het onderwijs struikelen en uit het zicht verdwijnen. Doodlopende leerlijnen noemt hij ze: ‘Dat er doodlopende leerlijnen zijn, vond ik een eyeopener. Dat geldt voor een discipline als spelling maar ook voor literatuur. Enorm zonde. Het is goed aan dit rapport dat die hiaten aan het licht gekomen zijn en dat we daarmee nu aan het werk kunnen.’

Toekomstig gebruik

Op het moment van het gesprek weten we nog niet hoe de politiek met dit rapport om zal gaan. De reacties bij de ontvangst van het rapport waren er wel: gunstige reacties over het algemeen, ook van de kant van de politiek. Van den Bergh is blij met deze reacties, maar hij blijkt bij de motieven van de politiek wel enige vraagtekens te plaatsen: ‘De vraag voor politici is altijd: komt het mij politiek van pas? Als iets op een gegeven moment niet politiek handig uitkomt, dan wordt het afgeschoten. Beldt het wel op het juiste moment op hun tafeltje, dan gaan ze ermee door. Kijk, het onderwijs heeft momenteel drie bewindslieden, op drie gebieden, en sommige mensen hebben de vrees geuit dat die gebieden een beetje als los zand aan elkaar zouden gaan hangen. Zo’n bovensectoraal rapport, gevolgd door een

‘De vraag voor politici is altijd: komt het mij politiek van pas?’

aantal bovensectorale maatregelen, geeft een mooi signaal af. Daarmee laat je zien dat je in staat bent iets unificerends te brengen. Dat is wat er is gebeurd.’

Gert Rijlaarsdam signaleert eveneens een discrepantie tussen onderwijskundig ideaal en politieke werkelijkheid: ‘We hebben in het begin in de *Werkgroep Taal* erg ertegen aangehikt dat er zo’n idioot kort tijd-pad werd gecreëerd. In mei 2007 kwam een deel van de werkgroep voor het eerst bijeen. Maar in feite was de werkgroep eind augustus pas operationeel. Begin november moest de eerste versie van ons rapport er liggen! Als bewindslieden dit zo belangrijk vinden, waarom dan zo’n enorme tijdsdruk en zulke beperkte middelen? Laat ik vooropstellen dat ik niet ontevreden ben over de kwaliteit van wat we hebben opgeschreven, maar het had vele malen beter gekund, ook waar het gaat om de empirische fundering.’

Vooral rondom het opnemen van literatuur in het rapport speelden zich scherpe discussies af. Vanuit het

Goed onderzoek kan zeer gunstige effecten hebben voor de manier waarop leraren hun vak invulling geven

ministerie van Onderwijs werd er enige druk op de werkgroep uitgeoefend om literatuur niet in het rapport op te nemen. Die argumentatie was gebaseerd op het gegeven dat het mbo in veel gevallen geen literatuuronderwijs aanbiedt. Met volledige instemming van Van den Bergh en Rijlaarsdam is er toch voor een andere weg gekozen. Van den Bergh: 'Je kan je toch geen Nederlands voorstellen zonder literatuur? Daarom hebben we literatuur aan het domein "leesvaardigheid" gekoppeld: lezen van fictie en het lezen van zakelijke teksten. Ik denk dat dit goed geweest is.' Gert Rijlaarsdam: 'Het schoolvak Taal is Taal- én Letterkunde. Onvoorstelbaar dat je het lezen van fictie en literatuur niet meer tot het domein van het vak Nederlands zou laten behoren. Terwijl het zo belangrijk is dat kinderen verhalen horen, verhalen horen voorlezen, verhalen lezen, zich in kunnen leven in anderen en andere werelden, zonder zelf fysiek in een andere wereld te zijn.'

Haken en ogen

Van den Bergh en Rijlaarsdam signaleren beiden enkele haken en ogen aan het rapport, onder andere veroorzaakt door de korte ontstaansjijd ervan. Het rapport schrijft weliswaar duidelijk voor wat leerlingen precies moeten kunnen en maakt daarbij zo veel mogelijk gebruik van bestaande onderzoeksgegevens naar wat leerlingen op dit moment al presteren in het onderwijs, maar er blijken bitter weinig onderzoeksresultaten over wat leerlingen werkelijk kunnen. Dat heeft zijn gevolgen voor het rapport. Van den Bergh: 'We slaan af en toe maar een slag naar normen. Daar word ik buitengewoon treurig van. Je wilt wel een reële norm stellen, maar dan moet je wel aan onderzoeksresultaten kunnen relateren. Die zijn er niet. Het rapport is daarom soms een beetje een *educated guess*. Sommige dingen weten we niet. Er zijn plekken in het rapport die ik daardoor minder geslaagd vind. Van schrijven bijvoorbeeld vind ik het minimum niveau en het hoogste niveau niet veel van elkaar schelen.'

Van den Bergh pleit daarom voor een onderzoek naar de kennis en vaardigheden van leerlingen. 'Er zou abso-

luut een peilingsonderzoek moeten komen. We hebben vijftien jaar geleden een dergelijk onderzoek gehad voor de derde klas voortgezet onderwijs. Daar is het bij gebleven. Met een peilingsonderzoek kun je een beeld krijgen van wat leerlingen kunnen aan Nederlands.' Goed onderzoek kan volgens hem zeer gunstige effecten hebben voor de manier waarop leraren hun vak invulling geven. 'We geven leerlingen nu drie jaar voortgezet onderwijs zonder echt te weten wat het resultaat is. Als je het bijvoorbeeld hebt over lezen, dan vind ik het heel opmerkelijk dat we in de derde klas nog eigenlijk werken met heel simpele teksten. In vijf en zes vwo schiet die moeilijkheid ineens omhoog. Wat hebben we dan gedaan in jaar vier?'

Gert Rijlaarsdam spreekt tegen dat de soms wat geringe empirische fundering van het rapport in het onderwijs 'vanzelfsprekend' tot problemen zal leiden: 'Wat mij op dit punt hoopvol stemde, waren de reacties op de raadpleging die we hielden onder leerkrachten basisonderwijs, voortgezet onderwijs en middelbaar beroepsonderwijs. Op punten uit het rapport waar wij onzeker over waren, omdat er weinig onderzoeksgegevens over bekend waren, bleken de aanwezige docenten onze voorstellen van de niveaubeschrijving in grote lijnen te delen.'

Raad

Maar wat moeten leraren in het voortgezet onderwijs nu met dit rapport? Van den Bergh: 'Blader gewoon eens door het rapport en kijk eens naar de schema's en de voorbeelden. Wat wordt er nou eigenlijk verwacht waarover leerlingen lezen? Wat wordt er nou eigenlijk verwacht waarover ze praten? Wat wordt er nou eigenlijk verwacht wat voor een boeken ze lezen? Het rapport heeft in die zin wat weg van een canon. Daarmee past het ook erg in deze tijd. Met alle voor- en nadelen van dien. Wat ik daarom niet hoop, is dat we allemaal hetzelfde gaan doen. Het gevaar is dat iedereen in de drukte van alledag het gegeven voorbeeld uit het rapport gaat gebruiken.'

Rijlaarsdam: 'Ik zou leraren Nederlands het liefst zien in clubjes, al dan niet met vakdidactici uit lerarenopleidingen en universiteiten, clubjes in sectieverband of door schoolsoorten heen om te onderzoeken wat verstandige opeenvolgingen van taken zijn voor leerlingen, samen uitzoeken wat leerlingen zouden moeten kunnen, op een bepaald moment in hun schoolloopbaan. Als dit rapport dit soort discussies bewerkstelligt, zou dat fantastisch zijn.' ■

DOCENTEN AAN HET WERK MET HET EUROPEES TAALPORTFOLIO

Eind 2007 heeft iedereen die een account als docent bij het Europees Taalportfolio heeft, een enquête via e-mail ontvangen. Uit de reacties is een beeld ontstaan over hoe het Europees Taalportfolio in het Nederlands onderwijs wordt gebruikt. Aan de eerste pioniers van het elektronische Taalportfolio is tevens gevraagd iets over hun succesverhalen te vertellen, maar ook over de problemen waar ze op stuiten en hoe ze deze hebben kunnen oplossen. Een portret van de *Vroege vogels* is daarmee tot stand gekomen.

Alessandra Corda & Daniela Fasoglio

In 2001 heeft de Raad van Europa het *Common European Framework of Reference (CEFR)* gepubliceerd: een document dat vanaf dat moment een grote impact op het moderne vreemdetalenonderwijs in Europa heeft gehad, op alle niveaus. Al voor de publicatie van het CEFR (in de Nederlandse vertaling Europees Referentiekader, in het kort ERK), had de Raad van Europa het model van

het Europees Taalportfolio ontwikkeld: een instrument voor zelfevaluatie waarmee de taalleerder door middel van de *'can do statements'* van het ERK kan aangeven wat hij of zij in een moderne vreemde taal al 'kan'. De laatste jaren zijn alle Europese landen bezig geweest met de ontwikkeling van taalportfolio's voor verschillende leeftijdscategorieën; voor de officiële accreditatie moesten deze wel aan bepaalde voorwaarden van de Raad van Europa voldoen.